

RESPINGEREA TRATATULUI CONSTITUȚIONAL EUROPEAN. CAUZE ȘI IMPLICAȚII

LUCIAN JORA

Implicațiile noii Constituții europene pentru Uniunea Europeană în relația acesteia cu statul național sunt mari. Din acest considerent criticele celor care acuză supunerea ratificării Tratatului Constituțional unui referendum sunt nefondate. Proiectul european a supraviețuit până acum pentru că de la începuturi a reflectat la modul real, pozitiv sau negativ stadiul de maturizare al societății civile a statelor membre pentru un nou stadiu al integrării. Altă strategie, mai elitică, mai confortabilă de continuare a integrării ar atrage după sine pericolul de artificializare a noii structuri create și riscul apariției unor reacții adverse cu implicații greu de bănuitor, cu posibilitatea de ruinare a întregului edificiu construit piesă cu piesă în cinci decenii.

Ca demers politic instituirea unui minister de externe și a unui corp diplomatic comunitar european presupusă de Tratatul Constituțional e comparabilă cu introducerea monedei unice și a controlului Băncii Centrale Europene, care a fost un pas esențial spre materializarea „Proiectului European“ în dimensiune economică dar cu implicații politice pe măsură.

E un subiect tentant pe care se scrie mult într-o manieră speculativă. Pentru standardele cercetării academice este un demers dificil ținând cont de dificultatea de a obține informații din surse de primă mâna, cum ar fi interviuri ale personalului diplomatic acreditat, pentru a nu mai vorbi de accesul la documente și rapoarte. Aceasta nu pentru că personalul diplomatic din și în afara misiunilor nu ar fi abordabil ci datorită reținerii firești și discreției acestora (la fel de firească) în a oferi informații și opinii proprii care să se situeze în afara celor oficiale. Cum în analiza politică nu putem să aşteptăm nici declasificarea de peste câteva decenii a documentelor ministeriale și corespondenței diplomatice și nici publicarea (probabil postumă) a memorilor artizanilor procesului ce se desfășoară sub ochii noștri am purces la un demers căruia îi cunoaștem de la început limitele vizavi de ceea ce s-ar numi eruditie, acea eruditie în măsură să califice un studiu ca științific dincolo de atributul de eseу.

Am încercat o analiză a problemei pornind de la opinii consacrate, pe care acolo unde am considerat necesar le-am amendat din perspectiva experienței și cercetărilor proprii. Opiniile consacrate aparținând unor nume de rezonanță ale domeniului: Bronislaw Geremek, Oliver Blanchard, Charles Wyplosz, Joseph S. Nye.

În urma respingerii Tratatului Constituțional, în afara acuzelor adresate fie birocraților UE vizavi de o aşa-numită izolare de electorat, fie cetățenilor francezi însăși de neînțelegere a întrebărilor adresate, încă nu avem din partea instituțiilor UE propriu-zise o analiză a situației și nici o propunere de scenariu alternativ¹. Părurile sunt împărțite și găsim greu de spus în ce măsură votul francez sau olandez a fost o amendare a politicii interne a politicianilor proprii, sau un protest împotriva globalizării și lumii contemporane cu mecanismele sale². Precum mișcarea antiglobalizare, noul antieuropenism poate să fie privit ca o solicitare a unui nou model european. Sursa problemelor ar fi în consecință mult mai în adâncime decât ceea ce Tony Blair numea „criză a conducerii“. Bronislaw Geremek propune o redefinire a proiectului european în măsură să corespundă misiunii de după 1989 de înlăturare a diviziunii continentului. Tratatele de la Maastricht și Amsterdam au urmărit crearea pentru UE a unei structuri organizaționale politice pe măsura puterii economice. Lipsa de reacție a instituțiilor europene vizavi de situația creată e definită ca „pauză de reflecție“ necesară revizuirii actualului Tratat Constituțional căreia îi va urma probabil o prelungire a datei limită pentru ratificare până în 2008³. Nu se pune neapărat problema schimbării textului în sine, ci a modificării contextului politic și socio-psihologic din procesul de ratificare. Aceasta presupune în primul rând o definire mai exactă a raportului dintre interesul național și cel european și o popularizare pe măsură a răspunsului în rândul cetățenilor⁴. Se poate face printr-o dezbatere ce are nevoie de un suport organizațional menit să angajeze societatea civilă europeană, paramente naționale, și massmedia paneuropeană. E un principiu de acțiune în virtutea căruia probabil Tratatul Constituțional s-a născut prematur dar problemele ridicate de acesta implică confruntare directă nu evadare⁵. E genul de atitudine ce poate crea în cele din urmă contextul necesar revizuirii Tratatului și pasului înainte de care Proiectul european are nevoie.

Unul dintre motivele respingerii ratificării pare a fi extinderea în sine. Imaginea anumitor țări candidate și în primul rând a Turciei este negativă în rândul opiniuniei publice. Pe de alta parte extinderea ca atare este determinată de capacitatea de absorbție a UE și de abilitățile statelor candidate de a se adapta politic și economic acesteia. Ambele par a fi ajuns la o limită odată cu megaextinderea din 2004. Extinderea de dincolo de candidații văzuți ca „naturali“ din Europa Centrală e motivată ca politică a stabilității și păcii. Bronislaw Geremek se întreabă dacă extinderea este cumva singura politică de promovare a păcii, stabilității și dezvoltării sau o politică a vecinătății apropiate gen „Plan Marshall“ ar putea fi o alternativă la fel de eficientă fără a cauza probleme interne UE. Aspirațiile UE pentru o politică externă și securitate comună sunt justificate de caracterul supranational al problemelor cu care se confruntă comunitatea internațională de azi. Dar aceasta după Geremek presupune o definire clară a identității europene și odată cu ea a unui interes comun de adresat și apărat. Nu putem să nu remarcam caracterul teoretic al acestor considerații. La mijlocul anilor '90 mulți analiști politici proveniți din același spațiu cultural central european considerau o utopie extinderea UE dincolo de candidații „naturali“ central-europeni, în virtutea unor considerente schematice, sintetizate de Samuel Huntington. Lucrurile au evoluat însă altfel.

O opinie interesantă diferită ne oferă Oliver Blanchard, pentru care respingerea Tratatului Constituțional nu este rezultatul unui vot negativ adresat propriei clase politice, ci dimpotrivă, un rezultat al imaginii create de înșiși politicienii naționali instituțiilor comunitare⁶. În ultimii ani au avut loc reforme structurale nepopulare dar necesare cu urmări sociale sensibile de pe urma cărora clasa politică națională a sperat să beneficieze aruncând responsabilitatea costurilor sociale pe oficialii UE. A lăsat castanele din foc cu mâna altuia, respectiv cu cea a birocașilor din Bruxelles, e o strategie politică și de imagine ce a funcționat, dar ale cărei costuri neașteptate s-au văzut recent⁷. Promotorii acestei strategii nu par a fi luat în considerare faptul că opinia publică ar putea să-i credă, iar imaginea UE ca „leviathan“ impersonal îndepărtat de cetățeni și nedemocratic va prinde contur⁸. Nicăieri practica de a pasa responsabilitatea instituțiilor comunitare nu e mai vizibilă decât în felul în care politicienii naționali au procedat cu deregularea pieței produselor. Orice acțiune de deregularizare produce dezorganizare, haos, falimente în lanț și creștere a șomajului⁹. Chiar dacă statistic vorbind numărul slujbelor nou create va fi egal cu cel al celor ce dispar, aceasta nu atenuază la nivel individual disconfortul celor ce se trezesc disponibilizați. E un joc cinic menit pe de o parte a impulsiona UE în efectuarea de reforme structurale, pe de alta a acuza pe aceștia din urmă în fața propriei opinii publice pentru orice măsuri nepopulare¹⁰. Fiascoul referendumurilor francez și olandez ar putea fi exploarat pozitiv, dacă va determina o schimbare în această atitudine păguboasă, respectiv o mai mare transparență în comunicarea dintre instituțiile naționale și cele comunitare cu cetățenii și o împărtire a responsabilităților atât pentru eșecuri cât și pentru succese¹¹.

Votul francez are o importanță simbolică cu atât mai mare cu cât Franța este membru fondator al UE și cel mai fervent susținător al integrării politice până la capăt. Poziția Franței până la urmă în cadrul UE a fost erodată de extinderile successive. Se adaugă declinul frustrant în ceea ce privește poziția în politica mondială, în cultură, știință, Europa fiind privită ca instrument de recâștigare potențială a poziției pierdute¹². UE este menită prin design a determina o creștere a competiției economice iar Franța e prost echipată la acest capitol, ne spune Charles Wyplosz. Ciudat, am spune noi, dacă Franța e prost echipată atunci cum trebuie să catalogăm alți membri cu un PIB de mai puțin de jumătate din cel francez, pe noii intrați în UE sau pe cei de pe lista de așteptare. În fața unui viitor economic incert ce presupune mai multă eficiență, în fața valului de nou intrați cu costuri de producție înjumătățite, în fața pierderii de influență, francezii speriați au votat în consecință¹³. Alegătorul francez în general e educat economic, iar o logică a eficienței economice îi spune că reformele presupuse de adâncirea integrării vor avea efecte benefice mai devreme sau mai târziu, dar aceasta nu înseamnă ca același alegător este și dispus să își asume acest risc. Schimbarea și necunoscutul sperie, iar oamenii sub imperiul friciei iau rareori decizii înțelepte¹⁴.

Tony Blair a înregistrat o a treia victorie electorală succesivă, dar cu poziții slăbite în Camera Comunelor și cu reputația personală șifonată, aceasta slăbinându-i capacitatea de confruntare cu provocările adresate de noua Constituție Europeană¹⁵. Potrivit practicii constituționale britanice, e suficient un vot corespunzător din partea Camerei Comunelor. Dar implicațiile Tratatului Constitu-

țional pentru țară ca și imaginea creată în urma recentelor acte politice, în mod special poziția guvernului față de războiul din Iraq îl pot determina pe Blair să opteze pentru soluția unui referendum în 2006¹⁶. Un referendum pe care nu îl poate câștiga aşa cum indică sondajele de opinie. Când a ajuns la putere în 1997 a fost binevenit de comunitatea membrilor ca cel mai proeuropean prim-ministru britanic de la Edward Heath, cu un sfert de secol înainte¹⁷. Ocazional, cocheteară cu ideea unei mai mari cooperări intraeuropene în domeniul politiciei externe și apărării dar experiența ultimilor ani l-a situat la polul opus și anume alături de George Bush. Un posibil referendum britanic în problema Tratatului Constituțional este deja un eșec anunțat, pentru că spre deosebire de Franța, proiectul este dezagreat de cvasitotalitatea presei, la care se adaugă faptul că nici un lider politic de marcă britanic nu are cuvinte de laudă la adresa integrării europene în general¹⁸. Dacă adversarii continuării procesului de integrare jubilează la ora actuală, bucuria s-ar putea să fie de scurtă durată. Respingerea Tratatului Constituțional va puine majoritatea politicienilor în fața situației de a da răspunsuri clare în legătură cu obiectivele UE. Vor fi forțați de a face alegeri și declarații explicite în legătură cu tipul de Europă unită pe care o doresc¹⁹. Ca alternativă, până la urmă Franța și alții membri de marcă vor explora noi soluții de integrare politică. Cel mai plauzibil mecanism instituțional pentru această alternativă de a se continua tacit integrarea politică ar fi extinderea grupului de state ce optează pentru eurozonă²⁰.

Eșecul înregistrat la summit-ul Uniunii Europene din luna iunie 2005, când nu s-a putut ajunge la un acord în legătură cu bugetul UE, precum și confruntările dintre Tony Blair și Jacques Chirac i-au motivat pe unii analiști eurosceptici să anunțe (nu pentru prima oară) falimentul „proiectului european“. Nu este nici primul și în nici un caz ultimul impas prin care trece „proiectul european“ evenimentele recente punând probabil capăt unei anumite versiuni a integrării europene — vizuirea unei uniuni din ce în ce mai apropiată de punctul de a produce un stat federal ce va deveni o nouă superputere. Proiectul în sine nu a fost abandonat dar se prefigurează o amânare a acestui stadiu spre o dată nedefinită din viitor, atunci când gradul de integrare internă dintre statele membre va fi ajuns la un nivel de maturizare suficient de mare pentru a susține noua structură politică. Impasul actual nu a surprins prea tare pe nimeni. Viziunea federală probabil funcțională în cadrul unei UE 6 cu economii relativ omogene a fost subrezită odată cu extinderea din 1995 ce a adăugat structurii state din nordul continentului pentru a fi sacrificată cel puțin pe termen mediu în favoarea extinderii. Constituția UE a fost gândită pentru a face o Europă a celor 25 mai eficientă sau pur și simplu funcțională. Constituția UE nu a fost concepută a face din UE un stat federal deși ar fi însemnat un pas înainte spre acel nivel de integrare internă în care o structură politică heterogenă fără paralel în istorie ar dobândi caracteristicile unui stat (postnațional, postwestphalian). Unul dintre pericolele reprezentate de recentele eșecuri ar fi stoparea extinderii UE. Există voci care sugerează revenirea la cele șase state aflate la originea UE pentru formarea unui nucleu care să creeze o federație în sănul unei Uniuni extinse²¹.

Pe de altă parte însuși diagnosticul pe care am încercat să-l schițăm mai sus este suspect. Nu știm cu exactitate în ce măsură refuzul constituției UE a fost un

„Nu“ împotriva proiectului european în sine sau un „Nu“ împotriva politicii recente a guvernelor naționale. În ce privește Franța sondajele arată că mulți dintre cei care au votat „Nu“ la referendumul asupra Constituției UE s-au împotrivit, de fapt, lui Chirac și ratei ridicate a şomajului²².

Joseph S. Nye ne propune o structură de analiză interesantă potrivit căreia, în relațiile internaționale de astăzi, puterea este distribuită ca un joc de șah tridimensional ce se joacă pe verticală, dar și pe orizontală²³. Se poate distinge un nivel superior al relațiilor militare existente între state, în care Statele Unite reprezintă unică superputere, Europa sau China fiind departe de a surclasă SUA în viitorii ani. La un nivel intermediar al relațiilor economice, se poate spune că lumea este deja multipolară. Aceasta este cadrul în care UE este un jucător de talie mondială ce nu poate fi ignorat de nimeni și în care alte state precum Japonia și China dețin roluri semnificative. Statele Unite nu pot să ignore opinia Comisiei Europene la semnarea unui acord comercial sau în reglarea unor litigii antitrust. Recent, după ce Organizația Mondială a Comerțului (WTO) s-a pronunțat în favoarea unei plângeri depuse de CE, Congresul SUA a fost nevoie să rescrie legislația taxelor.

Un alt plan (unii îl numesc impropriu „plan inferior“) include relațiile transnaționale frontaliere care scapă de sub controlul guvernelor — de la droguri până la maladii, schimbări climatice, terorism transnațional. Pe acest plan, puterea este distribuită haotic printre actorii care nu sunt entități guvernamentale. Nici un guvern nu poate controla rezultatele în absența cooperării cu alte state. În acest caz este nevoie de sprijin mutual cooperare, integrare a sistemelor de informații, programe susținute privind eradicarea sărăciei, focarelor de conflict și fundamentalism etc., acțiuni pe care nici o superputere mondială nu și le poate permite singură. Din această perspectivă lumea de azi e multipolară. Aceasta este lumea care are nevoie de UE ca actor nonmilitar în politica externă, cu specificitatea amintită. O astfel de UE eficace în felul ei poate ca nu va satisface aspirațiile retorice din discursurile politicienilor, dar va fi un tip de actor și o alternativă de acțiune politică externă de care lumea începutului de secol XXI și-a legat multe speranțe.

NOTE

1. Bronislaw Geremek, *The Questions of Europe*, www.project-syndicate.org/contributor/490.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. Olivier Blanchard, *Europe's Blame Game*, www.project-syndicate.org/contributor/56.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*.
12. Charles Wyplosz, *Why France Will Sink Europe's Constitution*, www.project-syndicate.org/contributor/365.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*.
15. Ian Davidson, *Blair's European Dilemma*, www.project-syndicate.org/contributor/21.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*.
21. Joseph S. Nye, *Europe's Next Steps*, www.project-syndicate.org/contributor/422.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*.